

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та природокористування
Навчально–науковий інститут охорони здоров'я
Кафедра здоров'я людини і фізичної реабілітації

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково–педагогічної,
методичної та виховної роботи
_____ О. А. Лагоднюк

“ _____ ” _____ 2018 р.

08-02-23

Національний університет
водного господарства
та природокористування

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Program of the Discipline

Фізична реабілітація в ортопедії

PHYSICAL REHABILITATION IN ORTHOPEDICS

спеціальність

ерготерапія

specialty

галузь знань

branch of knowledge

227 Фізична терапія,

227 PHYSICAL THERAPY,
ERGOTHERAPY

22 Охорона здоров'я

22 Health care

Рівне – 2018

Робоча програма «Фізична реабілітація в ортопедії» для студентів, які навчаються за спеціальністю 227 Фізична терапія, ерготерапія. Рівне: НУВГП, 2018. – 14 с.

Розробник: Горчак Віктор Володимирович – старший викладач кафедри здоров'я людини і фізичної реабілітації.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри здоров'я людини і фізичної реабілітації.

Протокол від «27» серпня 2018 року № 1.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Завідувач кафедри: _____ Н.Є. Нестерчук
(підпис) (ініціали та прізвище)

Схвалено науково–методичною комісією за спеціальністю 227 Фізична терапія, ерготерапія.

Протокол від «06» вересня 2018 року № 7.

Голова науково–методичної комісії _____ І. М. Григус
(підпис) (ініціали та прізвище)

Національний університет
водного господарства
та природокористування

© _____, 2018 рік

ВСТУП

Програма обов'язкової (нормативної) навчальної дисципліни «Фізична реабілітація в ортопедії» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є засвоєння головних принципів використання засобів і методів фізичної реабілітації неповносправних осіб.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліна «Фізична реабілітація в ортопедії» є складовою частиною циклу дисциплін професійної та практичної підготовки для студентів за спеціальністю «Фізична терапія, ерготерапія». Вивчення курсу передбачає наявність систематичних та ґрунтовних знань із суміжних курсів – анатомія людини, фізіологія людини, основи медичних знань, загальна патологія, профілактика захворювань. Цілеспрямованої роботи над вивченням спеціальної літератури, активної роботи на лекціях, лабораторних заняттях, самостійної роботи та виконання поставлених задач.

Вимоги до знань та умінь визначаються галузевими стандартами вищої освіти України.

Анотація

Метою викладання навчальної дисципліни «Фізична реабілітація в ортопедії» є поглиблення знань студентів про проведення реабілітаційних заходів у пацієнтів з ортопедичними порушеннями та набуття ними теоретичних знань та практичних навичок щодо особливостей проведення фізичної реабілітації, які необхідні для покращення та відновлення здоров'я і працездатності цієї категорії хворих.

Досягнення мети передбачає виконання завдань, сутність яких зводиться до використання знань про особливості ортопедичних захворювань для вибору засобів і методів фізичної реабілітації для складання програм, підготовки і проведення фізичної реабілітації даної категорії хворих та ефективної їх реалізації при здійсненні професійних обов'язків.

Ключові слова: фізична реабілітація, ортопедія, опорно-руховий апарат, програма реабілітації.

Abstract

The purpose of teaching the discipline "Physical rehabilitation in orthopedics" is to deepen students' knowledge about rehabilitation measures in patients with orthopedic disorders and their acquisition of theoretical knowledge and practical skills regarding the features of physical rehabilitation that are necessary for improving and restoring the health and working capacity of this category sick.

The achievement of the goal involves performing tasks whose essence is reduced to the use of knowledge about the features of orthopedic diseases for the

selection of means and methods of physical rehabilitation for the preparation of programs, preparation and conduct of physical rehabilitation of this category of patients and their effective implementation in the exercise of professional duties.

Key words: physical rehabilitation, orthopedics, musculoskeletal system, rehabilitation program.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 22 Охорона здоров'я (шифр і назва)	Нормативна (ПП)	
	Спеціальність 227 Фізична терапія, ерготерапія		
Модулів – 2		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		1-й	1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання: Курсова робота – 24 год.		Семестр	
Загальна кількість годин: Денна форма: 3 семестр – 90 год; Заочна форма: 3 семестр – 90 год.			
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 4,5	Рівень вищої освіти: Бакалаврський	18 год.	2 год.
		Практичні, семінарські	
		год.	год.
		Лабораторні	
		18 год.	8 год.
		Самостійна робота	
		30 год.	80 год.
Індивідуальні завдання: курслова робота – 24 год.			
Вид контролю: екзамен			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 42 %

для заочної форми навчання – 11 %

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання дисципліни – дати необхідні знання студентам з фізичної реабілітації та діагностики при ушкодженнях і захворюваннях опорно–рухового апарату, відновлення працездатності та визначення трудового прогнозу. Сформувати у студентів адекватні наукові уявлення про закономірності фізіологічних основ реабілітаційних заходів при ушкодженнях та захворюваннях опорно–рухового апарату людини, особливості компенсаторної перебудови функціональних систем та органів у зв'язку з порушеною функцією.

Завдання вивчення дисципліни:

Теоретичні – викласти теоретичні основи та методологічні особливості основ фізичної реабілітації, як складової частини медичної, соціальної та професійної реабілітації, як системи заходів щодо відновлення або компенсації фізичних можливостей, підвищення функціонального стану та адаптаційних резервів організму людини засобами і методами лікувальної фізичної культури, масажу, фізіотерапії та природних факторів.

Обґрунтувати рухову активність як одну із найважливіших складових реабілітації хворих та неповносправних людей, що мобілізує всі сили та резервні можливості організму людини на відновлення втрачених чи порушених функцій, значно скорочує терміни їх відновлення, створює компенсаторні механізми до нових умов існування при незворотних анатомічних чи функціональних втратах організму.

Практичні – ознайомити студентів із сучасними методиками фізичної реабілітації та навчити застосувати їх на практиці. Відпрацювати навички діагностики при ортопедичних захворюваннях та навчити студентів адекватно оцінювати функціональні можливості здорової та хворої людини для розробки раціональних принципів відновлення та володіти всебічним комплексним підходом при проведенні фізичної реабілітації.

Студенти повинні знати:

- Поняття фізичної реабілітації в контексті реабілітації при захворюваннях опорно–рухового апарату; методичні підходи і принципи реабілітації при різних опорно–рухових патологіях.

- Анатомо–фізіологічні, вікові особливості опорно–рухового апарату здорової та хворої людини; клініко–лабораторні симптоми захворювань, тактику ведення хворих.

- Сучасну класифікацію, етіологію і патогенез вроджених та набутих захворювань і ушкоджень опорно–рухового апарату.

- Способи і прийоми обстеження різних ділянок тіла хворої людини перед проведенням реабілітаційних заходів.
- Основні положення реабілітації, етапи фізичної реабілітації та терміни іммобілізації та непрацездатності, причини інвалідності.
- Методи фізичної реабілітації найбільш поширених захворювань і ушкоджень опорно–рухового апарату.
- Фізіологічний вплив на організм фізіотерапевтичних і бальнеологічних процедур, лікувальної фізкультури та масажу.
- Особливості проведення реабілітації при вроджених чи набутих деформаціях опорно–рухового апарату дитячого організму.
- Засоби комплексної профілактики захворювань та деформацій опорно–рухової системи.

Студенти повинні вміти:

- Проводити обстеження хворих із захворюваннями та пошкодженнями опорно–рухового апарату (огляд, пальпація, перкусія, вимірювання, оцінка рентгенологічних, лабораторних та інших даних), встановлювати попередній діагноз і проводити диференційну діагностику з подібними захворюваннями.
- Надавати невідкладну долікарську допомогу при пошкодженнях опорно–рухового апарату, транспортну іммобілізацію стандартними і підручними засобами при переломах кісток і пошкодженнях суглобів.
- Складати програму реабілітації відповідно до захворювання та адекватно до періоду відновлення; вести відповідну документацію.
- Застосовувати на практиці всі фізичні методи (лікувальну фізичну культуру, масаж, фізіотерапевтичні методи) при проведенні реабілітації при різних захворюваннях і ушкодженнях опорно–рухового апарату.
- Володіти технікою лікувального масажу та лікувальної гімнастики при захворюваннях опорно–рухового апарату відповідно до функціонального стану, віку, показань і протипоказань.
- Проводити процедури з фізичної реабілітації на людях з особливими потребами в нестандартних умовах.
- Здійснювати експертизу тимчасової та стійкої непрацездатності та реабілітацію хворих.

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. Складання комплексних програм фізичної реабілітації при ортопедичних захворюваннях.

Змістовий модуль 1. Засоби та методи фізичної реабілітації в ортопедії.

Тема 1. Основні принципи обстеження ортопедичних хворих.

Анамнез. Дослідження у вертикальному положенні. Дослідження ходи. Місцевий огляд. Визначення об'єму рухів у суглобах. Клінічні вимірювання довжини кінцівок.

Тема 2. Фізична реабілітація при дефектах постави. Причини виникнення та класифікація порушень постави. Застосування фізичної реабілітації при різних видах дефектів постави.

Тема 3. Специфіка проведення фізичної реабілітації при кіфотичній поставі.

Анатомічні особливості кіфотичної постави. Клінічні симптоми. Засоби фізичної реабілітації при кіфотичній поставі.

Тема 4. Фізична реабілітація при сколіозах. Класифікація та клінічна характеристика сколіотичної хвороби. Лікування при сколіозах. Застосування фізичної реабілітації при сколіозах. Профілактика.

Тема 5. Особливості застосування фізичної реабілітації при остеохондрозі. Визначення, класифікація та клінічна картина при остеохондрозах. Фізична реабілітація при остеохондрозі.

Тема 6. Засоби фізичної реабілітації при міжхребцевих грижах.

Загальна характеристика міжхребцевих гриж. Консервативне лікування міжхребцевої грижі. Основні засоби та методи фізичної реабілітації.

Тема 7. Застосування засобів фізичної реабілітації при захворюваннях суглобів.

Артрит. Артроз. Характеристика захворювань суглобів. Особливості застосування засобів та методів фізичної реабілітації при артритах та артрозах.

Тема 8. Фізична реабілітація при хворобі Бехтерева. Поняття про вертеброгенний больовий синдром.

Анкілозуючий спондилоартрит (хвороба Бехтерева), класифікація та клінічні ознаки хвороби Бехтерева. Засоби фізичної реабілітації при хворобі Бехтерева. Клініка та діагностика вертеброгенного больового синдрому.

Тема 9. Особливості фізичної реабілітації при плоскостопості.

Визначення, класифікація та клінічна картина плоскостопості. Основні засоби та методи фізичної реабілітації при плоскостопості. Профілактика.

Модуль 2. Індивідуальне науково-дослідне завдання.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1. Складання комплексних програм фізичної реабілітації при ортопедичних захворюваннях.												
Змістовий модуль 1. Засоби та методи фізичної реабілітації в ортопедії												
Тема 1. Основні принципи обстеження ортопедичних хворих.		2		2	2	4		2		2	2	6
Тема 2. Фізична реабілітація при дефектах постави.		2		2	2	3			2	2		6
Тема 3. Специфіка проведення фізичної реабілітації при кіфотичній поставі.		2		2	3	3					3	6
Тема 4. Фізична реабілітація при сколіозах.		2		2	3	4			2	3		7
Тема 5. Особливості застосування фізичної реабілітації при остеохондрозі.		2		2	3	3					3	6
Тема 6. Засоби фізичної реабілітації при міжхребцевих грижах.		2		2	3	4			2	3		7
Тема 7. Застосування засобів фізичної реабілітації при захворюваннях суглобів.		2		2	3	3					3	6
Тема 8. Фізична реабілітація при хворобі Бехтерева. Поняття про вертеброгенний больовий синдром.		2		2	2	3					2	6
Тема 9. Особливості фізичної реабілітації при плоскостопості.		2		2	3	3					3	6
Модуль 2. Індивідуальне науково-дослідне завдання.					24						24	
Разом за змістовим модулем 1		18		18		30		2		8		56
Усього годин	90						90					

5. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форми	Заочна форма
Модуль 1. Складання комплексних програм фізичної реабілітації при ортопедичних захворюваннях.			
Змістовий модуль 1. Засоби та методи фізичної реабілітації в ортопедії.			
1.	Тема 1. Основні принципи обстеження ортопедичних хворих.	2	2
2.	Тема 2. Фізична реабілітація при порушеннях постави.	2	2
3.	Тема 3. Специфіка проведення фізичної реабілітації при кіфотичній поставі.	2	
4.	Тема 4. Фізична реабілітація при сколіозах.	2	2
5.	Тема 5. Особливості застосування фізичної реабілітації при остеохондрозі.	2	
6.	Тема 6. Засоби фізичної реабілітації при міжхребцевих грижах.	2	2
8.	Тема 7. Застосування засобів фізичної реабілітації при захворюваннях суглобів.	2	
9.	Тема 8. Фізична реабілітація при хворобі Бехтерева. Поняття про вертеброгенний больовий синдром.	2	
10.	Тема 9. Особливості фізичної реабілітації при плоскостопості.	2	
	Разом	18	8

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форми	Заочна форма
1.	Тема 1. Допоміжні методи обстеження в ортопедії.	4	6
2.	Тема 2. Комплекси ЛФК при круглій, кіфотичній, кіфолордотичній, лордотичній та плоскій поставі.	3	6
3.	Тема 3. Застосування лікувального масажу при дефектах постави	3	6
4.	Тема 4. Метод корсетотерапії для корекції деформації хребта при сколіозах.	4	7
5.	Тема 5. Реабілітація після хірургічного лікування міжхребцевих гриж.	3	6
6.	Тема 6. Клініко-фізіологічне обґрунтування застосування засобів фізичної реабілітації при захворюваннях суглобів.	4	7
7.	Тема 7. Фізична реабілітація при вертеброгенній патології.	3	6
8.	Тема 8. Метод тракційної терапії.	3	6
9.	Тема 9. Ортопедична корекція при плоскостопості.	3	6
	Разом	30	56

Підсумком самостійної роботи над вивченням дисципліни є: складання студентом програми фізичної реабілітації при різних захворюваннях.

7. Індивідуальні завдання

Курсова робота виконується кожним студентом за індивідуально отриманим завданням.

Представлення, структура, оформлення курсової роботи.

Титульний аркуш відповідно теми та змісту, кількість розділів (не менше трьох, відповідна назва розділів і підрозділів: вступ – обґрунтування актуальності обраної теми, постановка мети і конкретних завдань, об'єкт, предмет, методи дослідження; 1 огляд літератури, 2 організація та методи дослідження, 3 результати дослідження), висновки, список використаної літератури, додатки.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

8. Методи навчання

1. Словесні: розповідь–пояснення, бесіда, лекція.
2. Наочні (ілюстрація, демонстрація).
3. Лабораторні: обстеження, фізичні вправи, лабораторні роботи, реферати, курсові роботи.

Основними формами вивчення курсу є лекції, лабораторні заняття, індивідуальні та групові консультації під керівництвом викладача, підготовка реферату, виступ з доповіддю на студентській науковій конференції, а також самостійну роботу, що забезпечує закріплення теоретичних знань, сприяє набуттю практичних навичок і розвитку самостійного мислення.

9. Методи контролю

Педагогічний контроль здійснюється з дотриманням вимог об'єктивності, індивідуального підходу, систематичності і системності, всебічності та професійної спрямованості контролю.

Використовуються такі методи контролю (усного, письмового), які мають сприяти підвищенню мотивації студентів–майбутніх фахівців до навчально–пізнавальної діяльності. Відповідно до специфіки фахової підготовки перевага надається усному і практичному контролю.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота									Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль №1										
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9		
6	6	6	7	7	7	7	7	7	40	100

Виконання курсової роботи			Сума
Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	
До 20	До 40	До 40	100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
82–89	добре	
74–81		
64–73	задовільно	
60–63		
35–59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0–34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

1. Опорні конспекти лекцій;
2. Інтерактивний комплекс навчально–методичного забезпечення дисципліни (НКНМЗД);
3. Навчальні відеофільми.

12. Рекомендована література

Базова

1. Вовченко А. Я. Наш опыт ультразвуковой диагностики дисплазии тазобедренного сустава / А. Я. Вовченко, Я. Б. Куценко, В. В. Зинченко, Ю.Ю. Дем'ян // Вісник ортопедії, травматології та протезування. – №2. – 2004. – С. 41–45.
2. Грейда Б. П. Реабілітація хворих засобами лікувальної фізкультури / Б. П. Грейда, В. А. Столяр, Ю. М. Валецький, Н. Б. Грейда. – Луцьк : Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2003. – 310 с.

3. Ибатов А. Д. Основы реабилитологии: учебное пособие / А. Д. Ибатов, С. В. Пушкина. – М. : ГЭОТАР–Медиа, 2007. – 160 с.

4. Кавалерский Г. М. Травматология и ортопедия учебн. для студ. высш. учеб. заведений / Г. М. Кавалерский, Л. Л. Силин, А. В. Гаркави // Под ред. Кавалерского Г. М. – М.. Издательский центр «Академия», 2005 – 624 с.

5. Милюкова И. В. Лечебная физкультура : новейший справочник / И. В. Милюкова // Под общей ред. проф. Т. А. Евдокимовой. – СПб. : Сова; М. : Изд–во Эксмо, 2003. – 862 с.

6. Мухін В. М. Фізична реабілітація / В. М. Мухін. – К. : Олімпійська література, 2005. – 472 с.

7. Олекса А. П. Ортопедія / А. П. Олекса. – Тернопіль ТДМУ, 2006. – 528 с.

8. Сосин И. Н. Физиотерапевтический справочник / И. Н. Сосин, А. Г. Буявух. – Симферополь : изд. КГМУ, 2003. – 752 с.

9. Физическая реабилитация: [учебник для студентов высших учебных заведений] / [ред. С. Н. Попов]. – Ростов н/Д : Феникс, 2006. – 608 с.

Допоміжна

10. Восстановительное лечение детей с поражениями центральной нервной системы и опорно–двигательного аппарата : учебно–методическое пособие / Под ред. И. В. Добрякова, Т. Г. Щедриной. – СПб. : Издательский дом СПбМАПО, 2004. – 317 с.

11. Гері Окамото. Основи фізичної реабілітації / Гері Окамото // Перекл. з англ. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2002. – 294 с.

12. Дубровский В. И. Лечебная физическая культура (кинезиотерапия) : учебн. для студ. высш. учеб. заведений / В. И. Дубровский. – 2–е изд., стер. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 608 с.

13. Дубросский В. И. Практический массаж / В. И. Дубросский, – М : Мартин, 2000. – 464 с.

14. Евсеев С. П. Физическая реабилитация инвалидов с поражением опорно–двигательной системы : учебное пособие для образовательных учреждений высшего профессионального образования, осуществляющих образовательную деятельность по направлению 032100 – "Физическая культура" (по магистерской программе "Адаптивная физическая культура") / С. П. Евсеев. – М. : Советский спорт, 2010. – 486 с.

15. Евсеев С. П. Адаптивная физическая культура: Учеб. пособ. для студентов высших и средних проф. учебных заведений, осуществляющих образовательную деятельность по специальности 022500 – Физическая культура для лиц с отклонениями в состоянии здоровья и 0323 – Адаптивная физическая культура / С. П. Евсеев, Л. В. Шапкова. – М. : Сов. Спорт, 2000. – 240 с.

16. Лечебная физическая культура : справочник / Под. ред. проф. В. А. Епифанова. – 2–е изд., перераб. и доп. – М. : Медицина, 2001. – 592 с.

17. Лечебная физическая культура : учебн. для студ. высш. учеб. заведений / [С. Н. Попов, Н. М. Валеев, Т. С. Гарасеева и др.] ; под ред. С. Н. Попова. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 416 с.

18. Медицинская реабилитация: руководство для врачей / [ред. В. А. Епифанов]. – М. : МЕДпресс–информ, 2005. – 328 с.

19. Мерзлікіна О., Гудій О. Тлумачний словник термінів і словосполучень фізичної реабілітації / О. Мерзлікіна, О. Гудій. – Львів . : Українські технології, 2002. – 48 с.

20. Николайчук Л. В. Остеохондроз, сколиоз, плоскостопие / Л. В. Николайчук, З. В. Николайчук – Мн. : Книжный Дом, 2004. – 320 с.

21. Порада А. М. Основи фізичної реабілітації : навч. посібник / А. М. Порада, О. В. Солодовник, Н. Є. Прокопчук. – К. : Медицина, 2006. – 248 с.

22. Соколовський В. С. Лікувальна фізична культура : підручник / В. С. Соколовський, Н. О. Романова, О. Г. Юшковська. – Одеса : Одес. держ. мед. ун–т, 2005. – 234 с.

23. Пасиешвили Л. М. Справочник по терапии с основами реабилитации / Л. М. Пасиешвили, А. А. Заздравнов, В. Е. Шапкин, Л. Н. Бобро. – Ростов н/Д : Феникс, 2004. – 416 с.

24. Теория и организация адаптивной физической культуры : Учебник в 2-х т. / под. общей ред. проф. С. П. Евсеева. – М. Советский спорт, 2002. – 448 с.

25. Травматология и ортопедия: Учебник для студентов медицинских вузов / Под ред. Н. В. Корнилова. – СПб. : Гипократ, 2001. – 488 с.

26. Шкалы, тесты и опросники в медицинской реабилитации : руководство для врачей и научных работников / [ред. А. Н. Белова, О. Н. Щепетова]. – М. : Антидор, 2002. – 440 с.

27. Язловецький В. С. Основи фізичної реабілітації : навч. посібник / Язловецький В. С., Верич Г. Е., Мухін В. М. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2004. – 238 с.

Інформаційні ресурси

1. Вакуленко Л. О. та ін. Лікувальний масаж. – Тернопіль: ТДМУ, 2006. 468 с. / [Електронний ресурс]; – Режим доступу: https://repository.tdmu.edu.ua/bitstream/handle/1/8676/lik_masazh.pdf?sequence=1

2. Мухін В. М. Фізична реабілітація: підручник для ВУЗів / В. М. Мухін. – К.: Олімпійська література, 2010. – 438 с. / [Електронний ресурс]; – Режим доступу: www.kspu.edu/FileDownload.ashx/фізична%20реабілітація

3. Попов С. Н. Физическая реабилитация : [Учебник для вузов] / С. Н. Попов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. – 605 с. / [Електронний ресурс]; – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/1777971/>

4. Язловецький В. С. Основи фізичної реабілітації : [Учебник для вузов] / В. С. Язловецький, Г. Е. Верич. – Кіровоград, 2004. – 328 с. /

[Електронний ресурс]; – Режим доступу: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Національний університет
водного господарства
та природокористування